

ПЕСНИШТВО.

ОРТАЦИ

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

(Свршетак).

Ш.

Осмо му је већ било прошиштало у кући, када се је већ са свим био на трговину бацио.

Није му се онда рука ни машала плуга, а о жетви није ни бивао код куће.

Како се је оно пре при продаји свиња сада први пут лако и лепо окористио, беше му сва памет у трговању, а удиљ је са грк-Луком тумарао по околини. А вамо, да речеш, није ни избивао из његове куће.

Ех, не беше му онда пара! Није се освртао онда ни на кога, већ је слепо веровао своме ортаку, па се и поводио за њиме.

А беше припознат и у граду. Онамо га је водио грк Лука па га је увек и приказивао као свога ортака. А њему беше све то мило и лепо.

Пљесну се људи тек чуда ради, кад виде, какове се све то котобање граде у грк-Лукину дворинту, а и он ту па заповеда, исто баш као и грк Лука, занатлијама.

Чињаше им се, као да му је секира пала у мед или као да је негде натрапао на каквово благо, као на прилику Кулиново, па сада од једном све изнео на пазар, па се баш подигао, као нико у селу.

А међ светом причало се свашта.

Поговарало се чак и то, да је набавио неку грдосију машину, па са грк-Луком

кује и саме — новце. Први то опазио онај Јосим, слуга му, када га је исплаћивао, ама све самим новим банкама. Чисто му се очи засветлеше, а руке му дрхтале, — ваљда што их није смео да прими. Бојао се зар, да их својим рукама и не упрља. А свога века није их видео још такове чисте и не угужвељане.

Шушнуо он то крчмару а крчмар сверовоао па причао даље. Тек једном знало је и све село.

— Да, трукују ти.

— За то то тако. Није то да речеш: стекао је, већ се баш преко поћ обогатио.

Па су из злобе и зависти надовезивали још и више.

Онај Влајков причао, како је видео једну поћ, када се је оно из крчме враћао, где су шест волова и довукли ту грдиу машину. Видео је, а био је баш у прикрајку, када су је и скинули и угурали унутра. Па и сада зна, добро зна, камо су је и наместили. Никуд баш, већ у сам грк-Лукин подрум.

— Ех, лако је онда њима! И сам бих се огаздио, да правим банке... Ал да их хоће царевина ухватити, волео бих него Бог зна шта...

— То им не вали, а пре а после. Доћи ће већ ђаво по своје...

А њих два ортака нису се на такове

приче ни освртали, него су и даље ковали своје намере.

Грк Лука је предложио, да купују храну. Тога ради и сазидали су у његову дворшту лепе амбаре и котобање. У те ствари уложио је газда Митар и сву своју корист од свиња, још је морао и да позајми нешто.

Опет је потписивао задужницу.

Па и онда, када је храна доспела, и онда ју је потписао.

Од накуповане хране надали се лепој користи. Беше то довољна нада, да га одржи, да не клоне.

Али беше ли то случај или судбина?....

Сину пролеће а цена спаде. Томе злу нису се ни из далека надали. По савету грк-Лукину, да не би још грђе проšli, натоварише ју на железницу и продадоше је.

Била је ту корист врло мала.

И од тог доба беше газда Митар дужник грк-Лукин. Једном погом срнуо је већ у пропаст, и још не беше доцкан да се прене и да се спасе. Онај ђаво, који га је дотле догурао био, снагом својом гурао га, да још и другом погом коракне у провалију, која је ту пред њиме зијала. А онај црв, који му се у душу залегао био, ширио се још више на му као шапутао: није то ништа — та то сваком трговцу бива. Кад дође срећа, нагомилаће се сила новца, којим ћеш се и одужити и усрећити. Само се стрши, па ћути — освануће и тај дан.

А он сиромаш није знао ни шта хоће, ни куда иде. Пред њиме беше само један предмет, који га је мамио и за којим је жудио. Сјао му се он ту, пред њим, као исто сунце, па га светлошћу својом и заслепио. Заслепио тако, да, сиромаш, није могао ни видети, да га је грк Лука varaо. А обоје су жудили за тим предметом, за новцем, само овај намећу и лукавштином, а онај поштењем.

— Добро! рече му једном грк Лука. Штетовао си и ти, а штетовао сам и ја. Е, ал то је трговина. Када је срећна година, онда нам је обојици и сувише, а када је рђава, онда ћути и трши, па те нико и не зна...

— Боље би било да мање купујемо! — копрцао се Митар.

— За то се не вреди онда ни мучити. Мали кун, мала и корист, — то није ништа.

— Имам нешто и свога новца па да ти се одужим.

— Махни се море тога, није мени до твога дуга. Нека стоји — вратићеш ми, када добијемо обојица. Боље би било, да га уложиш у трговину па да и њиме тргујемо.

И то се је често понављало. Ама га је грк Лука увек знао скренути. Беше му он сада као нека играчка, којом је умео владати и управљати.

— Само ником ни речи. Не помињи о нашој намери и о нашој рђавој продаји ником, јер је зао свет, па те хоће и да исеје. А то они једва чекају.

И Митар беше онај исти Митар, бар се је умео пред светом тако показивати, да је сваки мислио, е му се сваког дана све више и више пуни торба.

Друге године већ су опет трговали.

Осим хране гојили су још и свиње и стоку, а како су оно једном били понели и виногради, куповали су и вино.

Беше то већ врхунац њихова трговања.

— Богме си се ти баш закукао, Митре! помену му још једном наш брата, када су се оно у шуми, у Подољу, нашли.

— Како мислиш?

— Ето тако. Мало ти беше са свињама па после са храном, већ ето потеже сад од једном и са свињама и са храном и са стоком, па и са вином. Богме, брајко, ти или ћеш бити газда, трговац, господар, или баш не ћеш бити ништа.

Засветлише се Митру очи па му се као насумрачило пред њиме, те се трже, када му брата изусти последње речи.

— А мени, Митре, знаш, и мило ми је и неило. Волим, што си се огаздио и што се дижеш, ама чисто зебем, кад видим, е ким си уортачио... Мој Митре, не знаш ти још ту вајту, ту грк-Лукину. Да богме, млад си још, па му не знаш ни лозу, од које је поникао... Ех, не веле наши бадава: куд ће ивер од класе... А људи су људи. Колико ћуди толико и облика. Не зна човек шта је у цаку, док га не

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

откријеш, а Бог свети зна, шта се све и не кува под оним оделом . . . Па ти велим: дај Боже, Митре, да се ја преварим, а ти да се о противном увериш . . .

Заћутао Митар, ни да би реч, а овамо се лепо види, како га је брата баш у жицу згодио. Сад први пут беше у искушењу, па се сети свих оних неприлика, у које беше загазио. Као да му се од једном и очи отворише па загледао онамо, камо је већ давна требао загледати.

— Можда ти, брата, тако мислиш, ама није тако, — бар до сад не беше он такав, за каква га ти држиш . . .

— Ех, за то ти баш и велим: да Бог да, да се то све и сврши добро, да Бог да се ти још више и огаздио и усређио . . . Мој Митре, (и брата поче из тиха, као отац кад светује свога сина, који је злим трагом пошао), данас памет царује, а повац му слуга. Море, поштење је данас само на устима, али у делима не . . . Метни руку на срце, те се осврни па реци: е да ли смо данас *људи* или не. Ако си добар, слуга си лукавоме, а ако си поштен, жртва си непоштењу . . .

Трже се Митар па га као нешто зазебе око срца. Мудра реч ова дарну га у душу, и он изусти искрено, отворено:

— Брата . . . ја ти верујем . . . верујем, јер је тако . . .

— И веруј, — ама буди и мудар. Мудар је данас цео свет, па отуд ето и свих зала на њему. Паднеш ли у шаке такову човеку, онда, Митре, замап ти и све твоје имање, замап ти и све твоје поштење. Копрцаћеш се као рак на живу угљену, али ће ти која вајда бити. А злбан свет још ће јаче потширивати жар, да прошиптиш у болу своме. Па ће и да те исеје, горко да те исеје, и ти ћеш проклет и онај час, када си се и пустио у такове ствари. Није твоја памет за тај посао, и ти немаш ни срца ни душе, да зачнеш такова чуда и покре, што чине други . . .

Беше то мудра реч . . .

Лепо се то чуло и код њега па лепо и прошло.

Замахнуо грк Лука још последњом сво-

јом снагом, па га привуче к себи, јер је увидео, да ће ту скоро и крај бити.

Па га тако вођао по својој вољи, ћефу и ћуди, баш као оно укроћена медведа, кога сиромашак по селима гони, да га исхрани. напоји и одржава . . .

IV.

Мој рођаче, шта се све и не деси на овоме широком свету. Има зала и несрећа, па кад им се и у сну не надаш, а оне поникну, да речеш: ђаво их посејао, па те узму у ковитлац, те те обрну, да ти и срце и душа пропишти под теретом њиховим, а има добара, па ти се сама понуде, да не знаш, ни како, ни од куд, већ седнеш, што 'но рече Јеротије, па као да велиш: лежи, лебу, да те јем . . .

Ама тако је то свугде. Роди ти се многи у господству, па у господству и умре, а сиротиња кудучи целога свога века, па де реци, е је и то човек као што је и други, па да ли му *то* живот? А Бог нас је овамо створио све једнаке, са једнаким правом. Или, — а морам опет да поменем Јеротија, — што 'но он казао: није човек створен да живи са поштења свога, већ да гњави другога, и тек на лешини његовој да заснива срећу своју, — па веле: не пропева нико, док други не пропишти, или, кад јаукне један, онда је други сретан . . .

Јаукинуо тако Митар, када је грк Лука пропевао. А пропевао као никада до сада. Ех, сад да му се нешто прене отац из гроба, кликнуо би од радости, па као да би му рекао: е, сад видим, да си мој прави син . . .

И био му прави син.

Пошао његовим трагом па га и обишао. Није тутнуо просјачки комад у торбу своје жртве, већ је и њега извадио, па још покупио и оно нешто мрвица из торбе, и гурнуо своју жртву тако немилосрдно од себе, да је то било и Богу плакати . . .

Ех, беше то човек, или нечовек, нељуд, немам . . .

А чуј само како је своје зле намере и доконао . . .

Када је Митра довукао до дуга и пропасти, дозвоао га једно вече к себи.

Е, газда-Митре, што је било, било, не иде више. Писмо ми за трговину или није она за нас. Видиш, брате, да ћемо се и упропастити. За то сам те баш и дозвао, да ти кажем, да завршимо наше ортачење...

— Како хоћеш, — право ми је... одазва му се он, а овамо као и сам увидео, да је то требало и пре учинити.

— Ја теби немам ништа да дајем, али ти си мени дужан.

— То јесам.

— По што ми треба новац, то ти ево дајем рока од две недеље, да ми га вратиш. Дрхтну газда Митар па пребледе.

— За две недеље! Море — од куд мени тога новца за кратко време...

— То се мене не тиче. Доста, што сам ти то и напоменуо.

— Ама, господару — јеси ли ти при себи!.. викну Митар очајно, а овамо се устранио од хладноће грк-Лукине.

Ја сам при себи и знам што говорим. Видиш, још ћу ти једном рећи: за две недеље дана да си ми повратио моје новце.

— Ама господару, не говори тако сада, када си ми ономад друкчије рекао. Е да Бог да се не макнуо са овога места, када си ми казао: кад узимаш новаца, онда ћеш ми и вратити... То је истина, виш као овај дан. И ја ћу ти га вратити, вратићу ти га лепо и поштено, као што си ми и позајмио, само причекај до јесени...

— Ни дана више! грмну грк Лука... Гле ти то њега само, како ми он заповеда са мојим новцем... Море, ја сам трговац а мој ми новац треба. Доста сам те ја чекао, доста и сувише, и више не могу. Да сам други човек, искао бих свој новац одмах, вечерас, али ја писам од оних, за каква ме држи овај свет. Две недеље доста је рока. Иди и тражи, па ми донеси...

Сикну газда-Митар као гуја па тек што не пропишта:

— Не-срет-ни-че...

И онда гутну сав јед, што му се беше нагомилао, па горко климну главом:

— И јеси такав, као што те свет држи... Твој отац упропастио је толике куће, а ти си прегео, да наставиш његову

злопаку радњу. Море, грче. зло си почео, ако си се намерио на мене. Вукао си ме у пропаст, па сад, када си ме са свим увео у њу, не требаш ме више... О, проклет, Бог дао, и онај дан, када сам те први пут и познао...

— Газда!.. писну грк Лука... Море газда, није ово твоја кућа, него моја. Ако ћеш да вичеш и ларманш, иди у бирџуз, а овде да си ћутао као у цркви...

— Ја...

— Да, ти...

— О!..

— А ти се торњај на поље...

Рече и скочи па га изгура у двориште и утече у кућу.

А на сред дворишта стајаше газда Митар црвен, запурен, једак, пакостан, жалостан, јадан...

Када је после газда Митар био у суду, читао му судица све задужнице, које је грк-Луки испотписивао био.

Онда се судица окрену:

— Јесте ли чули сада?

Газда Митар дубио пред њим као осуђеник.

— Ви сте се ево на овим задужницама потписали, да ћете му све те своте онда повратити, када то он, као веровник, захте...

— Али, господине, то је лаж, то је...

— Е, брате, то ја не могу веровати. Ево редом задужница, а ево и вашег потписа. То је за мене свето писмо...

— Али је друкчији уговор био.

— Друкчији од овога не може ни бити, кад немате писмена, ни сведока... Ал најпосле ево да вам и прочитам, шта овде, ево овде, стан' и где је то... по ево овде баш при крају пише... дакле чујте: „и обвезујем се горњу своту веровнику своме исплатити онда, када он то захтевао буде, а у противном пак случају пристајем, да веровник горњу своту и судским путем истера. У ту сврху стоји му све моје непокретно имање као јамчевина и т. д. и т. д... То је ето све.

— Мој господине, мој господине... уздахну Митар, — све је то превара, грдна превара...

— Ех, превара! Ама, човече, не буди А ко те је враг и терао, да се потпишеш? . .

— Јесте, ја сам се потписао, али не на таки уговор . . .

— Све којешта. Море, то се мене не тиче, мени ево овде писмена говоре, а друго, писам ја сад тако ни доколан, да ту расправљам и даље с тобом. Ако мислиш, да ти је што лажно, иди, па нађи себи адвоката, па нека те он учи и брани...

И изишао је и нашао адвоката.

А грк Лука, и он је узео адвоката.

Па било ту онда и парница и позива, и каскања и терања, и викања и псовања неколико месеци. Дрешила се Митрова кеса па се и везивала, после се опет дрешила, док једном није и усахнула. Усахнула једном, па за увек . . .

Сад ено сви кукају.

А свет зао и злобан па једва то и дочекао. Још док је терао са адвокатом правду, шуњали му се око куће па га исмевали, а сад, како је распродао земљу, смеју му се баш у брк.

А онај Влајков, онај несретник, прати му сваку стопу, као оно црна сенка, па му баш и довикује:

— Их газда, ала си богат, као спајија . . . ал не реци: иш не праша! . .

А цело село удри у смех.

Ех, зао је свет, зао, па те злоћом шиба баш као оно хладан, киповит северац.

Па реци онда, е да ли смо данас *људи* или не! . .

В. Милан Марин.

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

I.

Првих дана у фебруару 1846. скупило се у Љешничком двору више гостију, него обично. Узрок би била нека домаћа свечаност, која је ипак свакојако тумачена. Стари кочијаш Матија, који је возио Љешничког властелина на венчање, сећао се доста јасно, да је то било у фебруару и да данашњи гости славе годишњицу тога знаменитог дана. Ђорави кухар повлађиваше Матији. Беше то, богме, и за њега знаменит дан, јер је онда, неким непознатим случајем, изгубио десно око. А опомињаше се и како га је стари баштован тешио и говорио му, да ће му бити лака смрт, јер ће „требати да само једно око затвори“ !....

Но нису сви мислили као кочијаш и кухар. Житничар увераваше, да се венчање Љешничкога господара није обавило у фебруару, него на измаку марта, кад се је већ почело орати под јарицу. Са свим противно доказиваше баштован, тврдећи, да се је та свечаност обавила одмах после „Три краља.“ Израчунао је чак на прете, да је томе управо тринаеста година.

На ту реч „тринаест“ уђе у пекару економ. Беше то браќалија — брци му пали скоро на рамена — зими и лети једнако опаљен. У руци му ловачка торба од јазавца.

— Тринаест? повиче промуклим гласом, — који вас, клуподери, изрече ту кобну реч?.. Тринаест је кобан број! За њим иде узастопце несрећа!

Сви умукосе, јер чело господина економа беше страшно намрштено. Стрелаше црвеним, од ветра, очима по пекари, као да му се хоће, да избије коме два зуба.

Беше то још доба кметства. Грозно обличе економово улеваше чељадн свети страх. Апелације није било, а домаће парбе решавале се увек у првој инстанцији.

Еле није чудо, што је стари Матија брже боље пограбио краковске узде, па узео, необично вредно, отирати сјајни туч на њима. Кухар, не имајући друга посла, насуо воде у шерпењу, па стао на врат на нос мешати великом кухачом, као да разбија смесу за тарту. Само баштован не умејаше да нађе посла у брзини. Стајао крај камина и грејао руке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

На послетку није му ни замерити... Шта ће и да ради баштован у зимско доба?

— Шта си се прицврлио уз ватру! — викне економ громовитом гласином — и тако изгледаш као печен рак! Ој, лештине! Само да вам је јести и чмавати!... Па још спомињу и кобно „триндесет“!...

— Господине економе, — одговори понизно баштован — шта знам да радим? Ето, човек се мало открави!

— Да, да — продужи економ — само да вам се грејати, јести и чмавати! Посао је де вета брига!

— Било га је летос и сувише! — брцаше се тихо баштован, чешкајући се иза уха.

— Летос? а зар зими не треба ништа радити? а?... Али да! Баштован је зими, као Вараву у цркви!

Чељад пађе за добро, да прене у смех на ту економову шалу, ако и нису сви знали о срећном разбојнику, кога је чудан случај наместо поред Божјега Сина!...

На то већ постаде економ боље воље, јер беше он више по дужности, него по ђуди, суров човек. Удари баштована торбом преко леђа, повуче га, на велику своју радост, полако за десно ухо и рече с осмехом испод велика брка:

— Богме ви данас живите! Данас сте сви господа! Сваки једе док претом не дохвати, иснава се и излеки до миле воље! Није тако некада било! Кашику баршча, комад суха хлеба, па хуја! Кад други петли запевају, на ногу! На работу!... А данас, хо, хо! куд и камо је боље. А биће и боље, ако будете имали мозга и ако да Бог и Мајка Божја Ченетоховска!...

Економ избечи очи и погледа чељад, као да се је хтео уверити, како су их дирнуле његове последње речи. Чељад, до душе, уздахну, чувши име Божје и Мајке Божје Ченетоховске, али с тим уздахом не беше некако економ задовољан... Стрељаше још неко време разрогаченим очима, час по суровом лицу старога Матије, час по, смешно наменстеним, устима кухаревим, на послетку се стужи, поглади бркове и рече баштовану:

— Слушај, лештино! Покојни господин је овако погађао баштоване: „Лети у башту, зими крипти кожухе!“ Ето, да ти ја не кројим кожуха, узвеш ову торбу и добро набити фишке, да не отпадне!... Јер кад буде велики лов...

Опет пређе економ очима сва лица и опет умуче за часак.

— Аха! Лов! Ја сам одмах помислио! рече Ђорави кухар са старим осмехом.

— Лов на саоницама! Знаш, знаш! — додаде Матија, вадећи кратку лулу.

— За печену дивљач требаће глогова коса, — примети баштован, — а ова јесен...

— Будало! дрекне ракљућени економ — зар нам је мало трња и глога? Зар нас не кљује на сваком кораку, куд год се макнемо?... Крв бризга из наших ногу и зној са чела, на шта имамо? Ето нас гуле, бију... а вама још није доста трња и глога?...

Језгровита беседа економова као да паде на неплодну замљу. Матија заклина главом исто онако, као што је климао сваке недеље у цркви, кад је пона говорио о камили и игленим ушима, и ако му, Бог и душа, није ушло у главу, за што да камила пролази кроз иглене уши... И баштован махну главом, али осмех на његовим устима као да говораше, да глог, с црвеним, киселим плодом, није тако безбожно биље, те ће само кљувати бедна човека. Једини се кухар узбуљиво, а то је код њега увек бивало, кад што не разуме. Економ ипак виде на том озбиљном лицу — глупост!

Уздахне, одмахне руком и изиде из пекаре, избаив у ходнику само једну реч: Стока!...

Ноћ беше ведрa и хладна. Небо се осуло милионима звездица, које трентаху и нихаху се на јасној ведрини, као да ће сваки час отпасти и пасти на земљу. Смрзнути снег шкрипаше под ногама, кад је економ излазио из ходника на дворште.

Застао на пољу и окренуо се лицем дворском прочељу, на коме се светљаху девет великих прозора, обасјаних светлошћу.

Гледао је у те прозоре и размишљао... За тим осветљеним прозорима једва се видела два прозора од пекаре. Задимљена окна, некриљена овде онде црном хартијом, беху чудновата противност онима. И баш о томе размишљаше у тај мах стари економ. Чудну сличност налажаше он између тих мрачних прозора од пекаре и мрачних глава у чељади, поред жарких, осветљених прозора, иза којих се сакупљени гости, из околине, забављаху час гласним смехом, час онет тихим разговором...

— Боже мој — мишљаше економ у себи — на што ће то све изаћи! Онде мрак, а овде гори!... Онде сам „штаб“ а онде — стока!... А међу једнима и другима стоји — економ с на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

лицом и као да има то све да споји... И уздахну стари војник трећег пука и опет се дубоко замисли.

Иза Виеле, којој је лед као сребрна пруга опасивао двор с оградом, помолио се баш месец и јасном светлошћу прекрилио целу околицу. Беше то диван изглед и дивно говораше он староме економу.

На првом нацрту стајао пред њим двор с големим, црним кровом. Бели, широки димњаци, обливени месечином, изгледаху као два духа, који, заслоњени снежним покривалом, сеђаху на двору, да плачу над оним, што ће за који дан прелетети преко тога двора... Око мрачнога двора стајаше у реду дванаест топола — као дванаест погребних свећа. Ни једна им се гранчица не маче од ветра, а сиво-бели снег лежао мирно на њима... Та тишина беше дивна, ужасна!

Кад и кад ваља веровати, да природа осећа судбину људску. Гледајући та мртва дрвета у огради, која су се канда на један пут окаменила, на те облаке, што су се непомично разастрли по небу, могао би закључити, да се је све то, на неки глух глас, из ненада укочило и скаменило од ужаса!... Тако беше и старом економу, ни он не умејаше, да то себи протумачи. У узрујаности назираше чудновате слике, како промићу између њега и двора. Виђаше војску како се отегла у дугим четама, а гледао ју у старом, давнашњем „мундиру“, као и његов, што је сакривен на дну сандука под бравом... Виђао је и старе знанце, другове и војводе, и ако су ти давно попадали од љутих рана под Остроленком и на варшавским опкошима... Говораху му, до душе, неки млађи људи, да се то доба никада више повратити не ће, да некадашња војска не би данас ништа вредила, да је куцнуо час новим стихијама, које су до сада спавале у историјском гробљу... али стари војник трећег пука не умејаше у својој машти замислити тих нових људи, нових јунака, једино за то, што их још није видео. С онима је живео, јуришао скупа на бајонете и топове, крв своју мешао с њиховом крвљу... Еле није чудо, што је, мислећи о најближој будућности, позвао њих из гробова у своје лепе раскошне слике!... — Кицки! — шапну тихо, па понесе руку чанци, као да би хтео последњи пут да поздрави ђенерала, који пада с коња!... — Кицки! Као да сам га јуче видео! Млад као подбарјактар, а јунак као ветеран. Јест, запета... с мркова је пао под Остро-

ленком, кад је повео коњицу на јуриш... Велики Боже!... А где Вољскога, мога капетана... мало је побледео и поседио! Није ни чудо! лежао је шеснаест година под Остроленком... па још без и једног војника! А овде опет врени Марчак од Повишља. Јунак, потрчао капетану у помоћ и пао му на лице! Пољубили се на смрти — капетан и прост војник!...

И стари ратник, као да се полугласно разговара с тим привиђењима, једне је поздрављао с почашћу, другима пружао руке, на једне се смешкао, на друге озбиљио.

На послетку се прене, превуче руком по челу и мрко погледа око себе, као да се љути сам на се. Пљуне на снег неколико пута, па ће рећи полугласно:

— Ето, шта је старост! Пре шеснаест година, кад ме наместише у последњи таборски ланац, сав сам се претворио у ухо и око! Никаква мисао, па ни о Хањини не дође ми на памет! Ал за то на мојој стражи ни не беше никада несреће. А сада.. Боже мој! Да се нешто у овај мах привуче какав рђав човек под који тај осветљен прозор, па да прислушнује.... бррр! А ја ту сањам о црвеном мравцу.

И да се један пут за свагда отресе насртљивих успомена, које му отештаваху садашњу службу, стаде стари ратник жестоко корачати, да је смрзнути снег страшно зашкрипао.

Неколико врана, које ноћиваху на огранцима старе липе, залеприпаше крилима. Економ се од страха прекрети, отвори улаз у ограду, хоћећи да обиђе цео двор у наоколо.

Једнаким, одмереним кораком корачаше даље, застајући пред сваким осветљеним прозором и завирујући у собу.

— Такви су ти данашњи људи! — прогунђа гневно. Све ти раде удобно, јер их то забавља! Знаду у топлој соби кројити планове, разговарати о свему и свачему, туђи непријатеља поред чаја! Али ископати себи, као лис, неколико јама, да завараш псе, и оставити себи излаз, то ти, брате, ни један не уме!... Јемачно чују да неко хода испод прозора! Снег шкрипи као стакло под воденичким каменом, а ни један да погледа на прозор, ко се то туда вуцара!.....

Да наиде у овај мах комесар...

Економ се стаде све више бацати у бригу та несмотрена безбрижност у осветљеним собама!

— Аха! — утеши се стари војник, — јер ће зар требало да се ма чим утеши — сад ја

знам, за што они онде тако безбрижно седе... Знаду, да је стари војник на стражи! Рекав то тихо разведри се и поглади бркове. Утенило га то поуздање, што по га имађаше у њему млађе колена, у које је већ почео сумњати...

— Да, добро раде — рече сам себи продужив ходање — са свим добро, јер стари војник не ће дати, да падну у клошку. Охо! Бивало је иза Вољеке, па цела извидница понада од умора, а Гашнар Грабињски инак догледа и...

Ту подиже чанку, као да хтеде да сам себи ода достојну пошту, па стаде, боље воље, обилазити око двора по десети пут.

У то се у ваздуху етали будити неки гласови. Најпре прохуја кроз грање од дрвета у огради дуг ваздушан ђув с дивним јеком. Беше то први уздах, први знак живота престрављене природе. За тим уздахом дође други, за другим трећи, за трећим четврти... а сваки све у мањим размацима — као било живота, који се повраћа.

Економ застаде, па ослушкиваше негде чак иза Виеле! Осим једноличних валова лакога поветарца ништа се друго није чуло, осим замишљених врхова од дрвета ништа се друго није видело!

Опет прође неколико тренутака. У осветљеним дворским собама дизаше се жагор, па сјајним прозорима одбијаху се гести колути дима. Ал па прозору се не указа ни једно лице.

После једноличног хода од неколико сати економ на један пут застаде. Намести ухо к југу па стаде пажљиво прислушкивати. Али свуда беше тихо и пусто. Само се ветар гласније одзиваше.

Најзад му се учини, да се онде, па белом пољу, миче нека црна тачка... Упињи у ту тачку старе очи, које га никада нису превариле. Не, то је обмана... Црна тачка стајаше на једном месту — ах! та то је стара крушка на ливади!

И опет стаде обилазити стари Гашнар око двора. Али одмах иза трећег прозора застаде, па ни да се макне. Црне му тачке на један пут нестале испред очију. А нестале је баш онде, где беше низина... Еле то није црна крушка. Економ се није дуго преобладао. Окрене брзо у ходник, да узбуни збор. Могла је то, до душе, бити и лакна узбуна, али лакне су узбуне врло потребне за младе војника, јер га навикну, да буде будан и спреман, као запета пушка.

Тако мишљаше старац, па уђе у ходник.

У ходнику се гласно накашље, још гласније заструже ногама. После ухвати за браву, па и ако му та брава беше добро позната, опет ју окреташе то на ову, то на ону страну, као да му је само до тога стало, да што више луке начини. Беше то од њега нека дискреција, која требаше да опомене сакупљене, да улази неко у собу, који не заслужује њихова поверења. Некако се није ни преварио у својој тактици. У соби на један пут настаде мртва тишина, а после се чуло премештање столица и столова, као да су се гости етали, на тај знак, друкчије разређивати...

П.

Кад је економ отворио врата, виде их, где тако мирно и лепо седе поред карата, као да ни о чему другом нису ни мислили. Поред играча лежаху у пљуваоницама недогореле, још задимљене смотке. Непопијене чаше чаја размештене беху овде онде, а играчи их дохваћаху с тако неспитворном поузданошћу, као да су им те чаше, од неколико сати, намењене. Неколико их, шта више, заподенуло свађу због маковеке десетке, која није била избачена, кад је требало.

Осмехну се старац и, мерећи очима све редом, помисли:

— Не знам, како ће се тући — али комедију ваљано играју!

Збор беше повелик. Двадесет до тридесет лица сеђаше за столовима с картама у руци. Гости колути дима витлали се по ваздуху. Сви гледаху у карте — па економа се нико не осврну.

Одмах насрам економа сеђаше просед господин, обојених бркова, који је, као прави војник, са свим мирно искашљивао чашу чаја, врло обојену румом. По држању рамена познаде одмах стари војник, да су на тим раменима биле некада уланске парамнице. Увераваху га о том подсечени бркови и малини залисци, спуштени два цола ниже од уха. Чињаше се економу, да га је некада и видео на саском тргу... Осмехнуо се и махнуо главом, као од задовољства.

Уз тога господина високих рамена сеђаше онизак мушкарац од четрдесет година. Његова гојазност одаваше унутрашњи мир, у ком је живео за шеснаест година. Тога је познавао Гашнар Грабињски и сећао се, како се је с Дверничким превозио преко Виеле.

Трећи им друг беше сед као овца. Лице му беше сабрано као ковачки мехови, ал плећа је још држао усрављено, као да га није ништа у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

животу прегнуло. Беше то наполеонски војник и економ га је слушао често, где говори о јуришима по улицама у Сарагоси.

— Добро што је и тај ту — помисли економ — омладини требају стари. Истина, рука му више није ни за што — али глава, господине мој, глава! У тој глави бораве исто онаке златне поуке, као у еванђељу. Наполеон је, господине мој, људски учио...

Даље је гледао економ с неким непоштовањем. Беше то сама овејана омладина, сам „рекрут“, као што говораше по галички. А омладина и „рекрути“ беху му сви до четрдесет година, то јест они, који још нису омирисали барута. Мирисање барута била му је година 1830. Али на брзо се и на те „рекруте“ пријазније осмехнуо, баш за то, што се ни један на њега не осврташе.

У читавом друштву само један човек беше узнемирен. Устао је са софе и пришао економу. Економ му је нешто шапутао на ухо, за тим незнанко узе брзо чашку и изиде у ходник. Беше то домаћин. Он се једини, као што изгледаше, осећао дужним, да бдије над својим гостима.

Економ баш хтеде да изиде за господарем, ал му довикне стари ветеран:

— А шта је с тобом, Гашиаре, имаш ли што занимљиво за ухом, кад се толико чешеш?

— Еј, господине пуковниче — одговори слободно економ — та невоља седи човеку за ухом! А била би још већа, да ју човек кад и кад не прочеше!

— О, право велиш! Невољу треба често чешати, јер се иначе завуче под кожу!

— А ја мислим, да ћемо ју скоро прочешати!.. Стари пуковник сабра обрве... Избацив густ колут дима, одазва се:

— Шта си то опет науушио, Гашиаре?

Економ се раскорачи на својим кратким ногама, прекрети достојанствено руке више кожна појаса и одговори са свим мирно:

— Господине пуковниче! Кад нас иде с господарем на звер, свакојак о ју нас прво наууши, него што му је господар покаже!... А док се господар забавља набијањем пушке, догле нас на широко шестари око њега, идући за зверињим трагом.

— Хм, хм — мрмљаше пуковник — дакле си га науушио, Гашиаре!..

Али знаш, да онда...

— Ех! — одговори економ, показујући на

своју голему главу — а на што је глава? Као да стоји од дике на рамену!... Пас чека, па неће ни штекнути, док господар не викне: држ'!

Пуковник се засмеја, а за њим и млађи свет. Економ је само гладно бркове.

— Ето нас је науушкао, — продужи разговорни ратник — само се не зна, каква је звер!

— Звер? Каква звер? — запита проседи господин црвених бркова.

Економ исприча у неколико речи, како је обилазио цео двор читава два сата, па не изостави ни прикора, што нико није извиривао кроз прозор, и ако је било под њим шкрине од снега! Даље јави, како је видео црну пегу на белом снегу, која се зацршила, а после је нагло nestало... Последње речи економове створише одмах мртву тишину. Гости се стадоше немирно згледати. У тај мах испаде из даљих соба лепа, млада жена с малим дететом на руци. Држећи се за њезину сукњу, иђаше за њом мален дечак светло кудраве косе. У округлим му очима црташе се нека престрављеност. На неколико корака иза те групе, на мрачним вратима треће собе, као на тавној основици слике, појави се девојчица од својих десет година, у белу оделу. На бледом јој лицу огледаше се немир: хтела је да иде даље за матером, али, кад виде сакупљене госте, застаде на прагу, као укочана.

— Гашиаре! Тако ти Бога! Је ли што опасно? — повиче госпођа с дететом на руци.

Сакупљени гости поустајаше са својих места. Видело се, да те вечери још нису били са домаћицом, али до сада не беше ни времена ни прилике, да ју поздраве.

Стари јој пуковник приђе, ухвати ју за руку, која је дрхтала од страха, па рече мирно:

— Нема никакове опасности! Гашиар је видео, где се нешто црни на путу, и ништа више!

— Боже мој — јадаше се тужно млада госпођа — спопала ме нека ужасна слутња!

Мало детенце пружио јој топле ручице, као да би хтело да ублажи материну тугу. Дечак светле косе пришио се уз њу, девојчица у белу оделу осмелила се и у неколико скокова створила се међу мушкарцима, поред матере.

Стари економ не имајаше у тај мах каде да страхује. Прозиривао је сам себи, да је можда, без невоље, изгубио госте. А највећма му жао беше, да се госпође и те невине децице. Баци се на њих и те невине децице. Баци се на њих и те невине децице. Баци се на њих и те невине децице.

своју кривицу, кад ал се нагло зачу глас господарев у дворинту:

— Бартек, отворај кацију, ево некога!..

Те речи, поновљене неколико пута високим гласом, као да беху више намењене гостима у соби, него ли стражару, који стајаше на два корака од господара.

На тај глас сви се сакупљени гости повратилише, брже боље, столовима за картање. Само пуковник остаде код младе госпође, молећи ју, да се свакојако показује мирна.

И тај мах зашкринаше кола по снегу.

Пуковник брзо привуче столицу и замоли госпођу да седне. Он оде прозору.

Под прозором стала проста кола. На колима сеђаше у великој бунди неки мушкарац с малом, црном кацицом на глави. Наспрам њега наметила се два његова друга, рекао би, у војничким кабаницама. Уз њих, најљиво заклоњени, светлуцаху бајонети на карабинима... Пуковник се не смеде одмаћи од прозора, да јави ту новину младој госпођи. Волео би у тај мах стајати међу пољубљаним зидовима у Сарагоси... Економ измаче на поље...

На ходнику повиче сада господар оваким истим високим гласом:

— Ко је то и шта хоће?

— Комесар финансијалне страже! — одговори мушкарац из кола.

— Је ли званично? — запитан опет гласно господар

— Тако је, — беше одговор, — имам посла у пецани.

На те речи сви одахнуше Комесар финансијалне страже није још ништа тако страшно. Господару само не иђаше у главу, какав би то био посао у пецани.

За то опет већ лакшим срцем замоли комесара, да се разоноди у доњим собама. Спомене му уз то, да због породичне свечаности има гостију и замоли га као човек, који није ни лука јео ни на лук мирисао, да дође у друштво и да се разгреје чашом пунча, ако му буде у собама сувише хладно.

Комесар брзо скочи с кола и, одаслав момке у собу, изговори се пред господарем, што је у путничком оделу а уједно искаже жељу, да би радо дошао у друштво. Ту своју наметљивост оправдаше љутом зимом, која га је путем намучила, и изиде одмах с бојом на среду, да би се хтео разгрејати не само топлим пићем, него и живљим разговором.

Господар пристаде на то од свег срца. Отвори врата и уведе комесара међу госте.

Сви беху најбоље игром забављени. Једва опазаше комесара, који се клањаше на све стране. Само је млада жена упиљила у њега претрављене очи своје и чињаше јој се да у покретима и погледима тога дошљака види нешто, што није видела још ни код једног комесара финансијалне страже. У његовим покретима и погледима опазаше нешто мачије. С удворном учтивашћу, а притајеним жаром, стрелаше очима на све стране и испитиваше сва лица... Кроз открити пута врата провириваше економ и значајно махаше главом.

III.

За час се умирило цело друштво. Стали се озбиљно картати. Домаћин даде донети кошару вина, а чаша иђаше редом у наоколо.

Комесар је, до душе, натучао које како пољски, али за то је иза сваке друге речи уметао „*ranie dobrodzie'u*“, те је тим веселио цело друштво. Сваки се тискао к њему, да што с њим проговори.

Беше то онизак човек и доста добро заобљен. Плава му коса беше немарно разбацана по глави. У тамно-жутим очима огледаше се би-стар ум. Његов разговор и исказиваше мисли одаваху образована човека, а то се врло ретко дешава у тој грани службе, коју је он обављао. По лицу му се тешко могаше познати, колико му је година. Беше то једно међу оним буршевским лицима у немачким универзитетима, на којима се, поред бујне младости у очима, вијугају слабо нацртане боре блиске старости. Ал свакојако му не могаше бити више од тридесет година.

Комесар је чинио све и сва, да се опријатељи с целим друштвом. С господином Казимирем, који га је очигледно хтео опојити, већ се у велико упознао и за кратко време исканише неколико боца. Из руку господина Жеготе примио је врло велику смотку, тако звану „*Virginia*“ — и попушио ју с резигнацијом и особитим јунаштвом. Речју: господина комесара није се било могуће ни чим отрести; не поможе ни мука, која га је спопала поред врло загрејане пећи.

Али као што се финик препорађа из свога пенела, тако се и комесар, после мале катастрофе, вратио у собу још веселији и шаљивији. Сео за гласовир па стао свирати најновије ваљке...

Уз свирку, која се сакупљенима необично

донадала, из ненада запита: је ли то народни мобилај, да се на вечере скупљају само мушкарци, без женских? Жалио је, што их нема, јер би могао бити у том друштву од неке користи, свирајући за играње. По његову мњењу женске расветљују целу атмосферу, а овде је мрачно поред свију канделабара!

Тих његових речи нису сви разумели. Једни се стали смејати и подигли пуне чаше, други назираху у том увреду за домаћицу, која је светлила међу њима као јарко сунце. Комесар употребио ту прилику на једним скоком скочи од гласовира до младе госпође. Кршећи најужасније пољски језик, љубљаше јој прсте, понављајући уз сваку другу реч: „рани *dobrodziéjka*“.. Најпосле примакне столицу и заподене с њом дужи разговор.

Млада жена, која је до сада неверљивим оком пратила све покрете комесарева и није се могла, поред најбоље воље, отрести неке зле слутње, уверила се сада са свим о невином карактеру ненадна госта. Беше то обичан, скроман човек...

И умирила се на притисла на груди малог дечака, који је до сада плашљиво гледао у очи комесару.

— Што ме тако немиле гледаш? — запита комесар, хватајући дечака за руку.

— За то, што сте Немац! — одговори дечак, трзајући руку.

— А зар ти не волиш Немце?

— Не волим — одговори дечак, кријући се за матер — ни тата их не воли!

— Мати запуши детету уста па се стаде изговарати комесару. Ал комесар јој не даде доћи до речи. Напомене, да му се то често дешава по пољским кућама, али најчешће после таквога разговора настане међу њим и малим противником вечито пријатељство. И да одмах докаже, да је тако, ухвати дечака за руку и зашита:

— А имаш ли ти лопту? Ја се врло волим играти лопте. Донеси па ћемо се играти.

Дечак и опет истргне ручицу из његове руке, ал га већ није гледао онако попреко. Мало после оде од матере и обре се на прагу с лоптом у руци.

После по сата комесар бацаше лопту о земљу, а дечак не знађаше, шта ће од радости, гледајући његову вештину у хватању. За један сат беху такви пријатељи, као да су скупа со ли-

зали! Дечак бацаше лопту, а комесар, хватајући ју, падаше токорсе на земљу. Тада уседне дечак на комесара као на коња, те се сав топљаше од милина... А кад је већ давно превалила поноћа, нико се више ни не осврташе на комесара. Разговараху међу собом као да су своји...

Око два сата сви се разидоше, испивши још по једну чашу с комесарем, на растанку. Господар се очигледно труђаше, да цео збор изгледа као породична свечаност.

Последњи изиде комесар и упути се у намештене доње собе. Уморан и загрејан вином пружу се на постељу. Лице му се руменило а очи сијале као човеку, који је сам са собом задовољан и који је обавио свој посао.

Сутра дан, кад је домаћин видео, да комесару носе каву, запали брзо лулу, па се одмах упути онамо, да пожели своме госту „добар дан“ а уз то да дозволи што о његовим намерама, што се тиче пецане. Нешто је зар домаћина бацало у брзгу.

Комесар, у плавој покутњој хаљини, дочека домаћина раширених руку, а кад га он зашита за пецану, умири га, да се није потказала никаква превара, што се тиче финансијалних прихода, него да је само заповедила влада, да се на ново измере котлови и каде и да се то мерење обавља у исти мах по целом срезу.

Како у том обзиру беше домаћину савест мирна, држаше, да му је сав страх неоснован, па стисне, шта више, срдачно комесару руку, изилазећи да надгледа гумна и стаје.

Чим је господар замакао за први угао господарских зграда, зашита комесар слугу, је ли госпођа већ обучена. Кад му он одговори да није, стаде се брже боље облачити, па похита правце у двор, исповедајући се служавци у ходнику, да хоће госпођи да пожели „добар дан“. За један час изиде служавка и замоли га, да дотле уђе у салон и да онде изволи причекати, док се госпођа не обуче.

Тај му је одговор канда врло мио био. На врат на нос уђе у салон.

У салону не беше никога. Наместила је већ, до душе, служавка онде различити растурени намештај, ал се ипак видели још различити трагови јучерашњег збора. На те трагове бадио се комесар, као гладна звер. Онде подигне неки листић и брижљиво га стрпа у шнаг, тамо се опет мучи да одгонсе неке слике, нацртане на

столу стеарин-свећом. Свуда је завиривао и све пенетирао.

Ал несрећа хтеде, да му у том важном тренутку стане на пут пријатељство, које је јуче склопио.

С радосном вриском петричи пред њега дечак с лонтом, а за њим се указа бојажљиво, на враћених, сестрица.

Комесар се испрва намршти. Ал одмах му разведри чело нека срећна мисао.

— Како је, мали пријане? — повиче весело, узимајући лонту из дечакових руку.

— А како ви? — одговори дечак, хватајући лонту — мама каже, да сте ви поштен Немац и да вас се нема за што бојати!

— Сташе — повиче сестра — мама није тако рекла, шта ти бунцаш?! Док дође тата....

— Шта! — одговори одважно Стах, — зар није мама јуче говорила тати, да је господин комесар заиста поштен Немац, али опет за то треба господина Вацлава превести преко Висле....

— А како ће господин Вацлав прећи преко Висле, кад је сва засута снегом? — запита хладно комесар.

— За то је тата послао по ковача, — одговори Стах, — играјући се златним ланчићем комесаревим.

— А шта ће ковач помоћи? — запита опет комесар, — хоће ли допети мехове, на распирити ватру, да истопи снег?

— Ех, шта ви говорите — прекине га весело дечак — ковач зна стазу од ковачнице преко, на другу страну!

Проницави нагон мале девојчице назираше у том братовљевом ћаскању неко зло. Баш хтеде да отрчи матери и да јој то каже, ал ју господин комесар задржа полако.

— Свирате ли, госпођице Јадвига, што год на гласовиру? Можда „l' Harmonie des anges?“

— То свирам кад и кад с мамом у четири руке, — одговори с осмехом девојчица.

— Па да свирамо онда скупа, док мама не дође! — предложи комесар и повуче Јадвигу гласовиру.

Сад је ли то била мала женска таштина, да се похвали пред гостом својим даром, или само обична послушност према старијем, доста то, да је Јадвига отишла гласовиру.

Небеска хармонија тонова разилазила се као песма праведничка по угловима у салону — и одсудила крваву будућност непознатом човеку!.. Јадвига није ништа матери спомињала!

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

МАТИЦА СРПСКА.

Пре 67 година покренуо је новосадски професор Ђорђе Магарашевић књижеван зборник „Летопис сербске“ а на годину после тога (1826) прихвати га, да не угине, заклада, коју засноваше неколики трговци пештански на заузимање младога Јована Хацића. Тако „Летопис“ покрену „Матицу Српску“ а „Матица“ одржа до данас „Летопис“. Као мушки и женски цвет на дрвету оплодише се ове две мисли: мисао о књижевном зборнику и о књижевном друштву, и из њихова загрљаја изви се и одгоји данашња наша „Матица“. Полегаше у раку већ многи пасови, који бивљаху „Матицу“, а она се јоште држи. И преко њене главе прохујаше многе буре, беше кобних часова, кад јој долажаше већ и

душа у подгрлац (год. 1835 и 1848), али хвала честитим синовима српским и ваљада некој по нагону љубави српског народа, она све то преживе, дотерујући се по потреби; пресели се 1864. год. у Н. Сад, извојева поверење многих милостивих срца и дарожљивих рука те је данас и као најстарије књижевно и просветно удружење на словенском југу и као власница огромног имања од седам и по стотина хиљада (данас сутра биће која стотина хиљада и више) веома знаменит културни чинилац нашега народа. Историјски значај њен за српску просвету и књижевност је без икакве сумње огроман а за нашу будућност у овим крајевима њен значај је још већи. Ову истину треба да сваки члан нашега народа дубоко

укорени у својем срцу. Та истина одлучно захтева од данашњег нараштаја, да свим својим силама поради да досадању тековину њену одржи и да сваким допуштеним начином гледа, да ту тековину увећа и да ју обрне према задатку њену на што већу корист народну.

Пред нама је „*Рад и именик Матице Српске год. 1891.*“ (Н. Сад, 1892. стр. 132 S-на). „*Преглед стања свију фондова под управом Матице Српске* за год. 1891.“ (стр. 47. 4-на) и извештаји управног и књижевног одбора, поднесени овогодишњој главној скупштини „Матице Српске“, која је била 12. (24.) септ. у Н. Саду. У овима четирма извештајима су најновији подаци о стању и раду „Матице Српске“. По њима ћемо изнети нашим читаоцима оно што је од опћег значаја, а после ћемо надовезати неколике своје напомене.

I.

Првобитна намера оснивача беше, да „Матица“ буде чисто књижевно друштво са задатком да издаје и растурује књиге. Ну од како велики добротвор народни Сава Текелија постави Матицу наследницом свега својега имања и руковањом своје задужбине (год. 1840), угледаше се на њ многи родољуби, остављајући закладе на књижевне и просветне сврхе. Просветне и добротворне закладе куд и камо су данас наткрилиле књижевне. Ово има своју добру страну у том, што тим расте углед Матицин, она постаје силном просветном чинилицом, али баш с тога што се у новије време свију поглед обраћа тој добротворној (да не речем новчаној) страни, тешко да је то добро за књижеван рад Матицин, који тако долази чисто у други ред. Мислимо, да би више требало чувати чисто књижеван карактер Матици. Зато јој желимо више књижевних добротвора него просветних.

По „Прегледу“ управља Матица до данас деветнаест заклада, које све скупа износе 754.598 ф. 78 н. Од њих су само четир и евентуално пет одређене за књижевност: *заклада Матице Српске* са 131.083 ф. 26 н., *Јована ил. Наке* са 28.408 ф. 03 н. (награђују се дела и расправе књижевне), *Петра Коњевића* са 46.809 фор. 24 н. (издају се „Књиге за народ“). *Заклада Конст. Хаџи-Ристића* са 2.778 ф. 74 н. и један део закл. *Софије Пасковићке* са 15.883.69 ф. још не

ступаше у живот. *Закл. Атан. II. Гереског* са 15,648.90 ф. одређена је за потпомагање изнемоглих срп. књижевника.

За 1892. год. одређено је на књижевност из закл. „*Мат. Српске*“: „за штампање „*Летописа*“ 1600 ф., на библиотеку 300 ф., на набављање поврем. листова 270 ф., на награде 100 ф.; из *Накине* закл. на књижевне награде 1200 ф., а из *Коњевићеве* 600 ф. Томе треба додати 50 $\frac{1}{2}$, које издаје опћина суботичка из закл. *Јов. и Тервизије Остојић*, ако би се одредила коме расписана награда из те закладе. Свега може „*Матица*“ издати на награду 2160 ф. а за *Летопис* 1600 ф. дакле скупа годишње може потпомоћи књижевност са 3760 ф. (ако је 50 $\frac{1}{2}$ = 260 ф.)

Остале закладе су одређене за стипендије ученицима разних струка и хуманим сврхама. За прво има досад десет заклада. *Заклада Павла Јовановића* са 59,749.88 фор. одређена је за српске ђаке, који уче политехнику у Бечу или Прагу; има четири места по 400 ф. *Закл. Петра Костића* са 46.809.24 фор. има четир места: прво са 200 ф. за ученике основне школе, друго за доњу гимназију са 250 ф., треће за горњу гимн. са 300 ф., четврто са 400 ф. за велику школу. Првенство имају Черевитани па онда Сремци. *Закл. Симе Борђевића* са 49.794.69 фор. одређена је за реалне и техничке науке; има четири места: два за реалце по 400 и 500 фор. а два за техничаре са 600 фор. *Закл. Христифора Шифмана* са 12.299.47 ф. са два места, једно за изучавање уметности по 250 ф., друго за педагогију по 200 ф.; сем тога сваке године се помаже нар. позориште. *Закл. Гивре Романовића* са 20.692.64 ф. са два места по 300 ф. једно за сликара или вајара, друго за економа, трговца или обртника. Првенство имају Вуковарци.

Пет осталих заклада још не ступаше у живот. *Закл. Петра Класановића* са 4,591.33 ф. *Катарине Д. Јовановићке* са 8,844.62 ф. (за приправнике), *Гедона Душберског* са 30,439.03 ф. (за реалце и техничаре), *Рахиле Мапојловићке рођ. Белеслијине* са 5,597.44 ф. и *Васе Јагазовића* са 67,691.43 ф. (за слушаоце трговачких занатлијских и ратарских школа). К овима је сад скоро придонела *заклада кнеза Александра Караборђевића* са 96,267 ф. 56 н., од које ће се да-

вати 300 ф. ученицима нижих, 400 ф. виших разреда средњих школа, 600 за свенаучиште а 800—1000 ф. свршеним питомцима, који ће се усавршавати у својим наукама у страним земљама. (Заклади Матициној оставио је кнез 1000 ф.)

Све закладе одређене на стипендије (са Карађорђевићевом) износе скупа 402.778.33 ф. Од тога се за сада употребљава за стипендије само 189.345.92 ф. Из овога школује „Матица“ 16 питомаца, који троше на годину 5600 ф. Од 16 питомаца уче: 6 технику, 1 велику школу, 2 гимназију, 2 реалку 2 уметност, 1 педагогију, 1 трговину или економију или обртничку школу, 1 основну школу.

Закл. *Марције Трандафилке* са 210.544.68 фор. одређена је за оснивање српског правосл. сиротишта у Н. Саду, али досле још не ради, јер се чека завршетак овеће парнице са наслідницима.

Међу веома проблематичне закладе иду: закл. „за сиоменик *В. С. Караџићу*“, на коју већ давно нико није ништа приложио, него се сама умножава и умножила се до данас на 1.801.89 фор. и закл. *Илије М. Коларца* са 7.434.27. одређена на оснивање српске правне академије у Н. Саду. Које због малине тих заклада, које због данашњих прилика тешко да ико верује у остварење задатака, којима су оне намењене, а свакојако је штета да новац стоји без плода и користи. Најближе би било разлогу, да се Коларчева заклада, ако се може, преда заклади српске вел. гимназије новосадске, која ни близу још није сасвим обезбеђена, а то је и најближе оном што хоћаше Коларац.

Познато је нашем свету, да је Текелија своју велику задужбину („Текелијанум“), коју је основао 28. авг. 1838 г. својом наследњом вољом од 6. септ. 1840 год. предао на руковање Матици Српској. Основна главница беше 60.000 а до данас се умножила на 246.733 ф. 93 н. Све до 1877 г. управљала је Матица том закладом, а те год. одузе јој угарско министарство „јер Матица не може из даљине (из Н. Сада, камо се преселила 1864) руководити њоме по смислу воље и наредбе оснивачеве“ и узе ју у своје руке а духован надзор над Текелијанумом повери српској општини

пештанској. Сад хоће министарство да преда и закладу поменутој општини. Ланска главна скупштина Матицина одлучила је замолити просветног министра да Текелијину закладу, која је неправедно одузета, опет поврати Матици. Министар је одбио ту молбу са разлога већ горенаведена а поглавито и с тога „што је неумесно руковање штетно било за фонд, а духовни правац, који је у „Матици“ овладао био је у противности са државним интересима“, „него је намеран највишем месту учинити предлог, да се фонд Текелијин преда на руковање српској црквеној општини пештанској“. Овогодишња скупштина примила је једногласно одговор управног одбора, којим ће се побити горњи наводи министрови. Хоће ли после тога министар по правди пресудити ствар и повратити Матици Текелијину закладу, као што цео српски народ жели, видећемо.

До ланске скупштине (11. и 12. септ. по старом 1891) имала је Матица чланова, који уплатише целу чланарину (до 1864 фор. 40 а после 50) 1024, од тих је помрло 342, има још живих 682. Чланова, који су положили прву или више рата, беше 451. Од ових исплатише до овогодишње скупштине 100 целу чланарину, а пријавише се нових 87 чланова, од којих 30 уплатише целу чланарину. Свега имаше Матица за 66 година 1562 члана, од тих су нови 1220, платише целу чланарину 812, још не исплатише 408. *Почасних чланова* има 75, од ових су живи њих 30. *Књижевно одељење* има 107, од ових живе њих 69.

На ланској скупштини су неки чланци устава Матицина измењени. Главне измене су ово: Оброци чланарински морају се редовно плаћати, иначе се губи право и таки се сматра за приложника. Дакле ко не исплати целу чланарину од 50 фор. нема права чланскога. — Управни одбор се бира на 3 год., тако и председник и оба потпредседника. Главног секретара бира књижевно одељење доживотно на трјни предлог књижевног одбора. — Установљени су нови чланови *попомогачи*, који плаћају сваке год. 3 фор. а за то добивају све књиге, које Матица изда. — Остале измене се тичу администрације. Измене ове поднесене су на потврду министарству, али до сад још не стиже им одобрење.

Тих. Остојић.

СВЕСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК.

WWW.SNILIB.RS

Знаменити руски критичар Пипин пише о том питању овако:

Надмоћни положај, који је Русија достигла међу словенским народима, њена политичка моћ, која е дана у дан бива све то знатнија, развитак руске књижевности у најновије време, све то заједно учинило је те је васкрсао стари сан Свесловениста: на име сан, да се створи свесловенски језик или управо да се руски језик дигне до тога достојанства. Присталица те идеје има све више међу Русима, који мисле, да би њихов језик сигурно био у стању, и ако не остале словенске језике са свим сузбити а оно бар међу њима бити надмоћан те према осталим словенским језицима играти исту улогу, коју немачки језик према т. зв. plattdeutsch'у и француски према провансалском.

Тек не давно је господин Буђиловић, професор у Варшавском свенаучишту, издао на јавност две велике свеске о свесловенском језику, које предочавају идеје или управо топле жеље Свесловениста у књижевности.

Да ситне ли обмане или самообмане, заогрнуте огртачем лажне знанствености!

Велика словенска грана народа од хиљаде година амо расцепљена је у најхетерогеније народе. Све их је разделило: границе, језици, политичка питања, шта више и саме вероисповести. Најважнији догађаји, који се десили код различних словенских народа, са свим су хладне оставили остале чланове те породице. Словени на Балкану стењаху под турским игом, на Западу под притиском немачке културе, а руска је историја међу тим ишла својим путем, у суерет мисији, о којој се данас толико говори. При најмањем додиру међу њима беше мржња и раздор неизбежна последица. И оно мало међу њима, којима је најпосле пошло за руком, те достигше мање или више релативну слободу, пре свега имају пред очима, да ту слободу сачувају. Патње прошлости улиле су им најнежнију љубав према свему, што им је било одузето, а што су касније тешком муком онет задобили. Еманциповани словенски народи сувише се чврсто држе своје политичке и литерарне независности, а да би тако лако одрекли се својих језика. Услед тога Чеси као Паталени, Ригер, философ Хатала, иду тако далеко, да чешком језику и култури дају надмоћност над свим осталим словенским језицима. По Хатали би чак, ако треба да буде говора о свесловенском језику, морали узети... српско-хрватски језик. Јер

Словени на Западу, којих се књижевност развила скоро искључиво под немачким утиском, не маре баш бог зна како за руски језик и књижевност.

Нека врста центрифугална покрета удаљава словенске народе од руског језика. Па то иде тако далеко, да се српски језик, који пре није био много више, него руско наречје, хвала труду Вука Караџића, од руског утиска са свим еманциповоао те постао самосталан језик. И тек само са свим мали народићи, као што су Словенци (Словени Крањске и Илирије) јесу то, што, не имајући сопствене књижевности, нагињу руском средишту. А у осталом не ваља ни то заборавити, да у свим тим питањима филолошке сличности играју споредну улогу. Шта више политичке и социјалне прилике највише доприносе формирању заједничких језика. На тај су начин постали и грчки и латински језици у старом веку, и енглески, немачки и француски језик у ново време.

Како су словенске земље у политичком погледу биле раздељене, није се могао развити заједнички језик. Само су им још археологија и филологија говориле о заједничком пореклу. Не треба дакле човек да се чуди томе, што су масе до данашњег дана према разлозима теоретичара остале хладне и још су једнако такве. У таквим приликама свесловенски језик није ништа друго, до илудија. Њене присталице, као Добрјански и Буђиловић, држе се назора, да руски језик просто ваља осталим Словенима натутнути. То је веома најивно решење тога питања. Цивилизација словенских народа толико је импрегнивана од немачког утиска, да је постало управо немогуће, њега се отрести. Тако н. пр. сам господин Буђиловић у својој књизи, коју управља *аротив* Немаца, наводи скоро све саме... немачке писце. То подсећа на познати словенски конгрес, где се морало говорити немачки на да чланови разумеју један другог. А пре свега ваљало би руски језик увести у словенске школе, које су под свакијим утиском пре, него под... руским.

Мора човек ићи још и даље. Узмимо, да би се руски језик у све словенске школе могао увести као наставни предмет, на ипак морамо признати, да руски језик не би био кадар надокнадити немачки, јер руска књижевност, услед особенних прилика, у којима је, у политичком и социјалном погледу још једнако заостаје далеко за немачком књижевношћу а заостајаће још донекле.

С тога ће без дејства остати и она „вештачка“

средства, што их предлажу обожаваоци свесловенског језика.

Управо се не да измамити порођај „заједничког језика“, кад се узму у обзир моћни политички фактори и незнатна вредност језика, који се „пропагира“. А исто је тако без и какве користи, непрестано говорити о некој „чаровности“ (окалнѣ) руског језика као о једном од елемената, који му у будућности јемче надмоћност.

Пришеда се за ту чаровност руског језика као да утиче чак и на арапски, кинески и јапански језик. То звони у толико чудноватије, што та „чаровност“ до сад још није утицала ама баш ни најмање на различне народе, што од више векова амо живе међу нама. На северу Русије имамо урођених племена, који до сад не само да су задржали своју поганичку религију, него и језике своје са свим пе-

дириуте..... Фини и. пр. на чак и они у најближој околици Петрограда, не показују ни чим, да их је занео суперијоритет нашег језика и цивилизације. .... А и русификовању многих туђинских племена у Сибирији не достаје још много те много чешће имамо прилике видети да је нестаје, него да се спаја е руском цивилизацијом. Вап Русије нема ни једног знаменитијег словенског писца, који би писао руски. А руска се дела на остале словенске језике онај-више преводне по немачким преводима.....

А с друге стране огорчена мржња на целу западну цивилизацију, коју најжешће проповедају баш они, који снесају о свесловенском језику, не утиче угодно на остале словенске народе. Баш напротив... не рађа се отуд у малих словенских народа поверење, поштовање, понос и уздање у руски језик, него неодолливо неповерење.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Новаковића Стојана. С Мораве на Вардар 1886. Путне белешке — — На по се штампано из „Годишњице Н Чупића XIII“. У Београду, у краљевској српској државној штампарији 1892. На 8-ми 1 л. и 76 страна. — Пут, који је Новаковић пропутовао од 26. до 29. октобра 1886. године од Врања* до последњег теснаца, прозвана „дигански теснац“, на Вардару, а иза Ђевђелије, послужио му је за градиво, да напише ове путне белешке „С Мораве на Вардар“, те да тако на занимљив начин упозна и заинтересује и читаоце за тај лепи део балканскога полуострва. Своје путне белешке разделио је на троје. Прво нам прича свој пут „С Мораве на Вардар“ то јест од Врања до Скопља. На том се делу пута његова најважња задржала највише на Прешево, варошци сада од 500 кућа; оно га је подсетило на српскога феуднога властелина Угљешу, који је у почетку XV. в., 1402. године, као господар Прешева, Врања и Иногонта „пристао“ на страну деспота Стефана, одлучивши судбу Србије и сина Лазарева; као и на његово с муком истраживање: где је Иногонт? (Она је Врању на север). Говорећи о Билачхану, испред кога посматра Прешево, заустави се на Душанову законнику и његову стањанину, „који је, по свој прилици, држао оваки некакав хан“. Пре него што је прешао на други одељак „У Скопљу“, застао је на Куманову, једној од млађих варошница, причајући уз то и о мангалу и начину грејања, о ком се потанко помиње и у типично св. Саве за Хиландар и Студеницу под именом „српсколатинске речи агџа“. Половина ових белешака посвећена је опису Скопља. Ту је проговорно и о цивилизацији (вергаријама, које по првобитном схватању обухватају толико колико се паром водова обрађивати може. Јаблани, које

мештани зову „тополе“, опкољавају зграде или куће чифлика, те се и по том познају чифлици); па се за тим задржао на најстаријим белешкама о граду Скопљу и то на оној белешци у Даниловим „Животињама“, у којој се помиње, да је краљ Милутин подигао у Скопљу три цркве (стр. 138. Даничићева издања), као и на белешци у повељи цара Константина Асена, сина Тихова (1258—1277), датој манастиру св. Ђурђа на гори Вршини сиром Скопља града над Серавом*. Није заборавио поменути ни водовање, што помињу и стара писма из времена краљевства, ни вачина чипњена кожа, а достакао се и Вардара, е кога је говор прешао на унутрашњост града, те нам прича о печатности броја становништва као и о живости саобраћаја и живости на тргу; том је приликом неку казаво и о безистану, карактеристични бар већих турских места, о продаји воћа а и о теглећој животињи. Трећи је одељак „Из Вардар“ — опис пута од Скопља до последњег теснаца на Вардару. Ту је поменуо и Моглен, који је у границама реке Могленце, чувен са Пларона, владике могленскога, који се у XII. веку борио против богомилске јереси. У могленском крају већином је сада муслиманско становништво. „Чудна нетовестност у случају, да се потурице данас виде већином онде, где се у старо време знало за богомиле и јеретике! Ово ће се типати и Босне, па по том и крајева јужно од Пловдина, који су, како се зна, колељка ове секте били“, вели Новаковић (стр. 62). — На неколико места у овим путним белешкама испрљава Новаковић аутр. Бенералштабу карту ових крајева, и то: Левино Село (м. Левосово), Табановци (м. Топаница, Топановце), Башино Село (м. Pasakič). — Од стр. 63—76 је „Додатак“, у ком нам Новаковић саопшти неколико одломака из дела Тетовца Кирила Пејчиновића, које је штампано Кирило четим дијалектом свога краја још 1816. у Пешти, а под насловом „Отледало“.

Београд.

Т.

* Мештани је зову „Врање“ у поштомату.

САДРЖАЈ: Писаништво: Ортаци. Црвена кана. — Књижевност: Матица Српска. Свесловенски језик. — Ковчежић: Књижевни прикази.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредиштвоу а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА